

גזירות פרעה

אחד הנושאים בפרשתנו הוא גזירת פרעה הרג התינוקות הישראלים עם לידתן, שניתן על ידי פרעה: "כֹּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיִּזְרָאֵל תִּשְׁלִיכֶהוּ". ציווי זה מביא לידי שיא את שעבוד בני ישראל במצרים, והוא יהיה נקודת המפנה שיביא לגאולת ישראל. ברשימתי זאת מבקש אני להביא לפני הקוראים את דבריו של אחד מגדולי עמנו, פילון איש אלכסנדריה, בפירושו למצוות ספר שמות (על החוקים לפרטיהם, ג, 110). דבריו חשובים במיוחד כי הם מהווים עדות חשובה לתרבות העולם בו הוא חי, עולם שהיה מוכר לו יפה.

את דבריו כותב פילון על בסיס ההתייחסות המקראית לפגיעה באשה הרה המתרחשת בעקבות מריבה בין אנשים (שמות כא, כב): "וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיִצְאֹוּ יֶלְדֶיהָ". פילון לומד כאן קל וחומר, ומצביע על פשע חמור יותר המתרחש. קולו של פילון לגבי פשע זה, הוא יחידי בעולם התרבותי העתיק. חוקי העמים לא טיפלו בכך, ומעניין שאף הפילוסופים של התקופה העתיקה, כלל לא התייחסו אליו: "נטישת התינוקות – מעשה חילול שנעשה לדבר שבנוהג אצל רבות מאומות העולם". נטישה זאת מאפשרת לאדם להתגבר על מחסום מוסרי זה. הנוטשים "לוקחים את התינוק למקום מבודד... בתקווה לישועתם כטענתם". מי שהוא ימצא את התינוק וייתן לו מחסה ומקלט. אלא שהמציאות אכזרית יותר. "לאמתו של דבר הוא יהיה נתון לייסורים מדאיבים ביותר" וכאן קוראים אנו תיאורים מזעזעים: חיות טרף... מתענגים על היילוד, סעודה טובה שהגישו להן מגיניו הטבעיים... אביו ואמו. והעופות הדורסים עטים על שרידיו וחוטפים אותם... אם הקדימו והבחינו בו הם נאבקים עם חיות השדה על הגופה כולה". אבל לא רק נטישה בלבד שכיחה: "אלה ממיתים את היילוד במו-ידיהם, עוצרים את נשימתו הראשונה וחונקים אותו באכזריות ובקשיחות לב נוראה". ויש אחרים, וודאי גם במצרים שנהגו לעשות לצאצאיהם את מצוות פרעה: "משליכים אותו לנהר או למצולות הים, לאחר שתלו עליו מטען כדי שיכבד משקלו ויטבע מהר יותר".

רצח תינוקות בצורות שונות ומשונות מקובל היה ברוב או בכל תרבויות העולם העתיק, אך הוא נוכח אתנו עד עצם היום הזה במקומות שונים בעולם. לא אכנס כאן לשאלת ההפלה, עליה מתנגד פילון באופן מוחלט, אם העובר התפתח והבשיל, "משל לאנדרטה המונחת באולפן הפסל, שאינה חסרה דבר לבד מהוצאתה החוצה ושילוחה". על כך הוא קורא את הפסוק: וְאִם אִסּוֹן יִהְיֶה - וְנִתְּתָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ". פירושו אינו תואם את הפירוש החז"לי, לפיהם המילה 'נֶפֶשׁ' מתייחסת לאשה ההרה, בעוד שלפי פילון היא מתייחסת לעובר שכבר יכול לחיות בזכות עצמו. ההבדל בין חז"ל לפילון מעניין וחשוב. חז"ל הבחינו באופן יסודי בין עובר, כל זמן שהוא ברחם אמו, אפילו אם "קָלוּ לוֹ חודשיו", דהיינו האנדרטה המוכנה של

פילון, לבין תינוק שנולד. דבר זה מאפשר הפלה מתוך מניעים רפואיים במקרים מסוימים, קל וחומר כדי להציל את האשה בזמן לידתה ממש, מצילים את האולפן על חשבון האנדרטה! ואכן כך קוראים אנו במשנה (אהלות ז, ו): "הַאִשָּׁה שֶׁהָיָא מְקַשָּׁה לִילֵד, מְחַתְּכִין אֶת הַנֶּלֶד בְּמַעֲיָהּ וּמוֹצִיִּין אוֹתוֹ אֲבָרִים אֲבָרִים, מִפְּנֵי שְׁחִיָּה קוֹדֶמִין לְחַיֵּיו". דבר זה מהווה אחת הדוגמאות שבהן יש הבדל יסודי בין ההלכה היהודית לנוהג הנוצרי, וזאת למרות שיש בהריגת עוברים יסוד מסוים של רצח המבצבץ בכמה מקורות. כך למשל קוראים אנו בפירוש למשנה של בעל התוספות יום טוב (נדה ה, ג) את סברתו: "דדווקא היכא דאמו חיה לא מחייב ההורגו", עד שיוולד, מפני "שתלוי [העובר] קצת בחיות אמו. "אבל היכא דמיתא" – כלומר במקרה שהאם מתה, והעובר עוד חי, "חייב [ההורג את העובר] משום דכ'מונח בקופסא' דמי". 'מונח בקופסא'! כאנדרטה המונחת באולפן הפסל. היום בטכנולוגיה המודרנית אפשר להחליף קופסא בקופסא עוד לפני ה"משלוח". ורק נגענו בסוגיה הענקית והמסובכת הזאת.

אך נחזור לגזירות פרעה. לפי פילון הפוגעים בתינוקותיהם מודרכים על ידי "אהבת התענוגות", אלא שהוא מוסיף שמאחורי שאיפה זאת מסתתרת גם שנאת אדם. העמים מאפשרים את רצח התינוקות "בשל שנאת האדם הטבועה בלבם". קביעה זאת היא ברורה מעצמה, ולא יסכים אתה רק "אויל עד כדי כך שיסבור כי מי שלא עשו חסד עם בשר מבשרם, יטו חסד לזרים". ניתן לחשוב על נוסח "מתון" יותר שיישמע פחות אלים ויותר תקין מבחינה תרבותית-פוליטית. ואכן ייתכן, שאין אנו צריכים לדבר על שנאה אלא על פוביה, "אינפנטופוביה", פוביה מילדים. בצורה זו או אחרת רוב העולם חולה בפוביה זאת על סוגיה השונים. במזרח התהפכה הגזירה, זאת בעקבות מסורת דורות: כָּל הַבַּת הַיְלֹודָה הִיאֲרָה תִשָּׁלֶכֶה וְכָל הַבֶּן תִּחְיֶה, כי הבן מהווה כוח פרודוקטיבי המסוגל לתמוך במשפחה. כמובן שהטכנולוגיה המודרנית, קרי האולטרה-סאונד, הוא אשר בוחר את הקורבנות למוות לפני שיוולדו. מתוך כך, עיוות היחס בין המגדרים, מטיל כבר היום טרגדיה נוראה על סין. ובמערב הליברלי והשבע? האינפנטופוביה היא אוניברסלית ואינה מבחינה בין המגדרים. לפנינו פוביה שהרסה את המשפחה מתוך "אהבת תענוגות". מתוך כך, עיוות היחס בין העולם הפוסט-מודרני לבין העולם הנסוג באופן עקבי לתרבות העבר הזוועתית, יוצר חברה שאינה מסוגלת לשרוד ולשמוע את שעון המוות המתקתק. "זכתה ומלאכתה נעשית על ידי אחרים", מלאכת ה'פרו ורבו'. והעוסקים ב'פרו ורבו'? האם הם אינם הופכים את הנשים לשביות, שבי המשתקף בחזרה לבגדי הכליאה המסורתית. האם אין אינפנטופוביה על השמחה המלווה את הפיכת בניהם לפצצות חיות?